

ANTONYMS - ELEMENTS OF EXPRESSIVITY

Mariana PAVEL

PhD student, University of Pitesti

Abstract: Antonymy is a type of semantic relationship represented by the opposition of meaning between two words. In specialized works, there is often talk of opposite or contradictory meanings, both of which are in a logical disjunction, that is, they cannot be disproved or denied at the same time. The variety of criteria for interpreting antonymy results from the combination of extralinguistic ones (logical, on the one hand, and ontological, on the other) with linguistic ones. Regarding the admission of non-linguistic criteria, in this case the logical ones, some researchers find a justification in the fact that, in the case of antonymy, the interpenetration between logical and linguistic categories is evident. In specialized studies, it has often been pointed out that this semantic category covers very varied logical situations and that, without a doubt, the logical criteria are insufficient to explain some types of antonyms. On the other hand, many types of antonyms cannot be explained referentially, which makes this mode of analysis only a secondary means, a criterion that cannot be absolute. In the language, words that name objects are often put in antonymic opposition, which, on the ontological level, are not opposites. The Romanian language has an appreciable number of antonyms, but we cannot speak of an equal distribution of them in different areas of the vocabulary.

Keywords: Antonym, opposition, vocabulary, meaning, linguistic

Definiția general acceptată a antonimiei este următoarea: **antonimia** este un tip de relație semantică reprezentat de opoziția de sens dintre două cuvinte cu referenți nu numai diferiți, ci și contrari sau contradictorii¹.

În lucrările de specialitate se vorbește adesea de sensuri *contrare* sau *contradictorii*, ambele aflate în raport de disjuncție logică, adică nu pot fi infirmate sau negate în același timp. O pisică nu poate fi în același timp și *albă* și *neagră*. Se disting două feluri de noțiuni incompatibile: noțiuni *contrare* sunt cele care nu epuizează împreună sfera noțiunii, ele admitând existența și a altor noțiuni intermediare. De exemplu, dacă afirmăm că o pisică nu este *neagră* nu înseamnă că ea este în mod necesar *albă*; ea poate fi *galbenă* sau *gri*.

Noțiunile *contradictorii* epuizează sfera noțiunii supraordonate. Dacă afirmăm că un număr este *impar* înseamnă că el este în mod necesar *par* sau dacă un om este *căsătorit* înseamnă că el nu este *celibatar*.

În termenii definiției formulate mai sus, antonimia acoperă ambele situații; există însă autori care limitează sfera acestui fenomen la o situație sau la cealaltă.

De exemplu, un cuvânt ca *bun* este asociat spontan în mintea vorbitorilor cu *rău*, *înalt* se asociază cu *scund*, *a trăi* cu *a muri*, *afară* cu *înăuntru*, *întuneric* cu *lumină* etc. Aceasta dovedește că antonimia este și ea o modalitate de organizare a lexicului, alături de sinonime și de câmpurile lexico-semantice, diferită totuși de acestea.

Înseamnă că, în urma demonstrației, se pot aduce precizările care se impun în funcție de rezultatele ce reies din examinarea materialului concret. În cercetarea

¹ Angela Bidu-Vrânceanu și Narcisa Forăscu, *Limba română contemporană. Lexicul*, București, 2005, p. 120.

antonimiei (ca și în celelalte cazuri) este importantă relevarea specificului acestor structuri în raport cu altele, punerea în evidență a acelor particularități care individualizează antonimia. În acest fel, se va putea preciza și definiția în funcție de anumite criterii riguros stabilite cu atât mai mult, cu cât, în studiile rezervate acestei probleme sunt luate în considerare criterii multiple și variate.

Din simpla parcurgere a celor mai importante lucrări care s-au ocupat de antonimie se remarcă de la început eterogenitatea punctelor de vedere în ce privește definirea și clasificarea antonimelor. Pentru marea diversitate de criterii utilizate în interpretarea antonimiei și definirea ei, se poate consulta R. Sîrbu (1977: 34-44, 62-67, 88-98).

Unele definiții sunt concise, altele mai greoaie, dar surprind mai bine esența fenomenului; unii autori se mulțumesc cu o definiție clasică a termenului, alții adaugă exemple și clasificări; unele definiții utilizează un limbaj simplu, altele folosesc un limbaj specializat; unii autori privesc opoziția antonimică doar din perspectivă lingvistică, alții dintr-o perspectivă mai complexă: lingvistică, psiholingvistică, sociologică. Lipsa criteriilor unice și unitare în analiza antonimiei este justificată de o varietate reală a faptelor lexico-semantice cuprinse în această categorie.

Oricum, caracterul complex al fenomenului i-a determinat pe unii cercetători să renunțe la formularea unei definiții sau să se mulțumească cu o definiție sumară de tipul „termenul *antonime* este folosit pentru desemnarea cuvintelor cu sensuri opuse”². Însă termenul *sensuri opuse*, frecvent folosit în definițiile date antonimelor este interpretat în mod diferit în diverse lucrări. Precizarea conținutului acestui termen se impune.

1. Antonimia – fenomen lingvistic

Varietatea criteriilor de interpretare a antonimiei rezultă din îmbinarea celor *extralingvistice* (logice, pe de o parte, și ontologice, pe de altă parte) cu cele *lingvistice*. Mai exact, se poate vorbi despre o antonimie implicată în lucruri, adică relația de opoziție dintre cuvinte reflectă o opoziție din realitatea obiectivă, de exemplu, *zi-noapte*, *îngheț-dezgheț*, *iarnă-vară*, *blond-brunet*. Este adevărat că între *zi și noapte* există și *amurg*, iar între *a trăi și a muri* există și *a trage să moară*, dar în relația de antonime vorbitorii nu au niciodată în vedere acest al treilea termen, intermediar, ceea ce dovedește că raportul dintre termenii opuși este binar, că prin anumite procedee, opozițiile mai nuanțate dintre cuvinte sunt *comprimate* în perechi antonimice.

Trebuie să spunem însă că, în cercetarea antonimiei ca fenomen semantic, criteriile extralingvistice, oricare ar fi ele, *interesează numai sub aspectul implicațiilor lor lingvistice*³. Cu alte cuvinte, fără să negăm importanța referentului, trebuie respectat dezideratul de a nu deplasa descrierea din planul limbii în planul extralingvistic. Chiar în cazul în care antonimele se bazează pe opozițiile obiectelor și fenomenelor din realitate, antonimia lexicală nu poate fi explicată direct prin acestea. În conștiința vorbitorilor se stabilesc opoziții pornind de la însușirile contrare ale obiectelor.

² Marin Bucă și Ivan Evseev, *Probleme de semasiologie*, Timișoara, 1976, p. 145

³ Angela Bidu-Vrăncianu, Narcisa Forăscu, *Limba română contemporană. Lexicul*, Editura Humanitas, p. 121.

În ce privește admiterea criteriilor nelingvistice, în speță a celor logice, unii cercetători găsesc o justificare în faptul că, în cazul antonimiei, se manifestă pregnant întrepătrunderea dintre categoriile logice și cele lingvistice. În studiile de specialitate s-a semnalat adesea că această categorie semantică acoperă situații logice foarte variate și că, fără îndoială, criteriile logice sunt insuficiente pentru explicarea unor tipuri de antonime.

Pe de altă parte, destule tipuri de antonime nu se pot explica referențial, ceea ce face din acest mod de analiză doar un auxiliar, un criteriu ce nu poate fi absolutizat. În limbă sunt adesea puse în opoziție antonimică cuvinte ce denumesc obiecte, care, în plan ontologic, nu sunt contrare. În sensul antonimelor se reflectă nu atât *însușirile absolute* ale acestor obiecte, ci *aprecierea subiectivă* pe care vorbitorii o fac asupra acestor însușiri și care sunt aduse în prim-plan în relația de antonimie, ca rezultat al interpretării în plan apreciativ. De exemplu, în *Valiza neagră are 30 kg, iar cea maro are 10 kg* sau *Valiza neagră este grea, iar cea maro este ușoară*, relația de antonimie se stabilește numai în al doilea enunț; în primul avem a face cu o apreciere strict cantitativă, fără ca obiectele să fie comparate sub un anumit raport.

Numai în urma unei comparații mentale apare raportul de opoziție. O dovadă că aprecierea este relativă este faptul că valiza de 10 kg devine *grea* dacă este comparată cu una de 5 kg. Baza semantică a unei opoziții antonimice este, în mod evident, implicată în lucruri care se aseamănă sau se deosebesc prin însușirile lor. Dar nu orice deosebire între obiecte sau între însușirile acestora poate constitui baza unei relații antonimice. De exemplu, opunem în mod curent pe *viață* lui *moarte*, cu toate că *moartea*, ca moment ultim a unei existențe, ar trebui opusă momentului inițial reprezentat de *naștere*. De altfel, valoarea perspectivei lingvistice (diferită de cea a lumii obiective) imprimată în opoziția antonimică poate fi demonstrată cu ușurință de acest exemplu.

De pildă, într-un enunț ca *De la naștere până la moarte a fost călăuzit de o stea norocoasă*, cele două antonime sunt puse în relație pentru că vorbitorul aduce în prim plan ideea de moment inițial și, respectiv, de moment final al unei existențe; într-un enunț ca *O, moartea-i un chaos, o mare de stele / Când viața-i o baltă de vise rebele* (Mihai Eminescu), antonimul lui *moarte* nu mai este *naștere*, ci *viață*, deoarece referentul este avut în vedere, de astă dată, dintr-un alt unghi, ca stare.

Din exemplele discutate, este evident că antonimia ca fenomen lingvistic acoperă atât cuvintele care denumesc noțiuni contrare (în baza unei obiectivări extralingvistice), cât și pe acelea puse de vorbitori în opoziție antonimică prin comparare și diferențiere sub un anumit aspect. Cu alte cuvinte, antonimia în limbă este altceva decât opoziția din sfera extralingvisticului. Ea poate cuprinde această opoziție, dar nu se reduce la ea, ceea ce face din antonimie una dintre cele mai interesante relații semantice, al cărei specific lingvistic trebuie pus în evidență.

2. Antonimia și polisemia

Pentru unul și același cuvânt putem menționa mai multe antonime, care nu sunt echivalente între ele. De exemplu, *Dicționarul de antonime al limbii române* (autori Marin

Bucă și Onufrie Vințeler) citează pentru adjectivul *drept* următoarele antonime, pe care le susține cu exemple excerptate din texte:

drept

1. strâmb (*A tras o linie **strâmbă***);
2. cotit, sinuos, șerpuit (*Va trebui să vină pe drum **cotit** sau **drept***);
3. eronat, greșit (*Viața are trei drumuri: unul **drept**, altul **greșit** și ultimul, pe care ajungi*);
4. inexact, neadevărat, greșit (*Soluțiile științei, **drepte** sau **false** ...*);
5. nedrept, inequitabil (***drepte** sau **nedrepte**, așa erau orânduiele vieții*);
6. ocolit (*Drumul cel mai scurt între două puncte e linia **dreaptă** și cel mai sigur, cea **ocolită***);
7. **stâng** (*Ce face mâna **dreaptă** să nu știe mâna **stângă***).

Exemplul de mai sus este ilustrativ, pe de o parte, pentru relația unui cuvânt polisemantic cu referenții săi și, pe de altă parte, pentru relația dintre termenul inițial și antonimele sale, citate pentru fiecare sens în parte. După cum se vede, fiecare sens poate avea antonime mai apropiate sau mai îndepărtate, în funcție de gradul de precizie cu care este identificat referentul și în funcție de compatibilitățile lor contextuale. Faptul că unul și același cuvânt poate intra în două sau mai multe serii antonimice se explică prin aceea că în fiecare serie el realizează un alt sens. De exemplu, **tare** se opune lui **moale** pentru sensul realizat în contexte ca *aluat, pernă, material* etc.; se opune, de asemenea, lui **slab** în contexte ca *vânt, lumină, sunet, voce*; în contexte ca *om, caracter*, antonimul este tot **slab**, dar pentru un alt sens al acestuia; la fel stau lucrurile pentru perechea **tare-slab** în contexte ca *băutură, medicament, ceai, cafea*. Faptul că antonimele obținute pentru fiecare sens nu sunt sinonime între ele dovedește faptul că este vorba de valori semantice diferite.

Este limpede, prin urmare, că pentru a ajunge la rezultate exacte în analiza antonimiei, relația nu trebuie înțeleasă ca o opoziție între două cuvinte considerate în totalitatea sferelor lor semantice. *Antonimia se stabilește la nivelul unui singur sens, nu la cel al unității lexicale înțelese global.*

Relația de antonimie poate privi două cuvinte monosemantice, dar și cuvinte cu mai multe sensuri. În acest al doilea caz, cuvintele se pot opune pentru unul din sensurile lor (de obicei pentru sensul de bază) sau pentru mai multe, alcătuindu-se cupluri antonimice stabile, de exemplu **tare** și **slab** discutate mai sus. Cu cât numărul de sensuri a doi termeni angajați în raporturi de opoziție este mai mare, cu atât legătura dintre membrii perechii este mai puternică și ei se presupun reciproc și în afara contextului. Se creează în acest caz un paralelism între structurile celor două cuvinte, paralelism care se extinde și la eventualele derivate ale acestora.

În comparație cu polisemia și sinonimia, care au un caracter deschis și mai relativ, antonimia are un caracter mai rigid, concretizat în binarism și simetrie.⁴

⁴ Angela Bidu-Vrânceanu, Narcisa Forăscu, *Cuvinte și sensuri*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1988, p. 40.

3. Condițiile de antonimie

Ținând seama de complexitatea problemei, în studiile consacrate antonimiei s-au propus distincții între diferite tipuri de antonime, însă interpretările sunt oarecum diferite de la un autor la altul.

Natura sau tipul de diferențe semantice sunt atât de importante, încât fără ele, fără a îndeplini niște condiții precise, antonimia nu-și mai justifică existența, riscând să se confunde cu oricare altă opoziție semantică.

Când un vorbitor al unei limbi pune în legătură două cuvinte, **scump** și **ieftin**, de exemplu, sau **bătrân-tânăr**, aceasta dovedește că în mintea lui cuvintele se evocă unul pe celălalt, între ele există o conexiune, pentru că, atunci când învață limba, un copil nu învață cuvintele grupate în perechi. Corelația dintre ele apare în mintea vorbitorului, pe baza unor elemente comune sensului celor două cuvinte – o dimensiune semantică ce le reunește, chiar dacă vorbitorul nu conștientizează acest lucru. De exemplu, **cald** și **rece** au drept coordonată comună aprecierea referitoare la temperatură; **înalt** și **scund** se plasează amândouă pe axa semantică a aprecierilor referitoare la extensiunea verticală etc. De aceea, nimeni nu asociază pe **înalt** cu **deștept** sau cu **SLAB**. De altfel, orice vorbitor, chiar neinstruit, va putea menționa oricând opusul (antonimul) unui anumit termen.

Existența nucleului semantic comun care grupează cuvintele cu sensuri opuse în perechi antonimice determină o caracteristică importantă a acestora, și anume faptul că ele se presupun reciproc. De exemplu, **celibatar** îl presupune pe **căsătorit**, **curat** îl presupune pe **murdar**, **bolnav** îl presupune pe **sănătos** etc.

Afirmația de mai sus, deși valabilă, nu este suficientă pentru explicarea esenței antonimiei, pentru că și sinonimia se bazează pe trăsături de sens comune și, de altfel, și polisemia. O soluție a acestei probleme este oferită de analiza componentială: existența în conținutul semantic al antonimelor a unui *sem incompatibil contrar*⁵. De pildă, în exemplele discutate mai sus, **cald** și **rece** se află în antonimie pe baza semelor incompatibile contrare „apreciere în plus” și, respectiv, „apreciere în minus” a temperaturii (în raport cu un etalon față de care se face aprecierea).

Aspectele practice legate de formularea semelor incompatibile contrare sunt multiple și variate. Ele țin atât de limitele metalimbajului semantic, de gradul de abstractizare la care poate ajunge cercetarea, cât și de natura sensurilor cercetate. Dar dincolo de aceste dificultăți de ordin practic, important este caracterul lor *dihotomic*: „apreciere în plus” vs „apreciere în minus”, „apreciere pozitivă” vs „apreciere negativă”, „prezent” vs „absent” etc.

Condițiile stabilirii unei relații de antonime între două cuvinte ar fi deci:

a. existența unui număr oarecare de *seme comune* (numărul lor variază în funcție de gradul de complexitate a sensului și de relațiile cuvântului cu alți termeni din aceeași paradigmă);

b. opoziția pe baza *semelor incompatibile contrare*, aceasta fiind, de preferință, singura opoziție dintre membrii perechii.

⁵ Vezi Angela Bidu-Vrânceanu și Narcisa Forăscu, *Op. cit.*, p. 124.

Introducerea acestor condiții relevă *specificul antonimiei*: opoziția dintre două antonime nu este o simplă opoziție semantică (și între **teamă** și **frică** există o opoziție pe baza unei trăsături graduale), ci o opoziție *anume* realizată numai pe baza semelor incompatibile contrare, care justifică însăși categoria semantică a antonimiei. Mai mult chiar, trebuie subliniat și caracterul obligatoriu al semelor comune, fără de care incompatibilitatea logică nu are importanță⁶.

Rezultă că definirea riguroasă a antonimiei presupune stabilirea exactă a *tipurilor elementelor diferențiatore*. Definiția antonimelor se poate restrânge și preciza dacă ele îndeplinesc condiția de a se situa la distanțe egale față de centrul unei dimensiuni semantice ale cărei coordonate opuse le exprimă⁷. Se sugerează astfel nu numai importanța elementelor semantice comune (*dimensiunea semantică*) ce constituie premisa antonimiei, ci și faptul că *diferența semantică* nu este una oarecare, ci este situată la distanțe egale față de centrul dimensiunii.

Primul cercetător care a relevat importanța semelor comune și a celor incompatibile contrare în analiza antonimelor este R. Sîrbu.

Mai mult chiar, el precizează că fără semele comune incompatibilitatea logică nu are nici o importanță. Numărul semelor comune nu este relevant, dat fiind că numărătoarea însăși poate fi discutabilă.

4. Categoriile de cuvinte din sfera antonimiei

Limba română dispune de un număr apreciabil de antonime, dar nu se poate vorbi de o repartizare egală a acestora în diferite zone ale vocabularului. Există domenii care se situează, în principiu, în afara antonimiei, cum ar fi, de exemplu, substantivele care denumesc obiecte concrete ca *stilou, pahar, fereastră* etc. De asemenea, tot în afara antonimiei se situează termenii corelativi care se leagă și se opun printr-o trăsătură cum ar fi genul natural: **tată-mamă, soră-frate, rață-rățoi** și, în egală măsură, numele proprii.

Substantivele care denumesc noțiuni abstracte au adesea antonime: **tristețe-veselie, zgârcenie-mărinimie, bunătate-răutate, sinceritate-prefăcătorie** etc. Trebuie observat însă că, de multe ori, acestora le corespund adjective organizate în perechi antonimice, ca **trist-vesel, zgârcit-mărinimos, bun-rău, sincer-prefăcut**, adjectivele fiind clasa morfologică la care antonimia este întâlnită cel mai frecvent. Aceasta nu înseamnă însă că toate adjectivele au antonime, de exemplu: **studentesc, pulmonar, sticlos, despotic**.

Cele mai predispuse a dezvolta relații de antonimie sunt cuvintele care exprimă calități, valori, însușiri, aprecieri calitative (**deștept-prost**), cantitative (**mult-puțin**), opoziții spațiale (**aici-acolo, aproape-departe**) sau temporale (**noapte-zi, devreme-târziu**), raporturi cronologice (**bătrân-tânăr, înainte-după**). Foarte frecvent, derivatele acestor cuvinte se organizează și ele în perechi (**tinerețe-bătrânețe, a întineri -a**

⁶ Richard Sîrbu, *Antonimia lexicală în limba română*, Editura Facla, Timișoara, p. 92 - 93.

⁷ Vezi R. Sîrbu, *Antonimia lexicală în limba română*, Timișoara, 1977, p. 76.

îmbătrâni), antrenând astfel în antonimie și verbe, categorie mai slab reprezentată din acest punct de vedere.

În mod neuniform este distribuită antonimia pe părți de vorbire. Adjectivele se situează pe primul loc. Acestea cuprind multe perechi de termeni antonimi derivați de la alte părți de vorbire (**îndepărtat-apropiat, crescător-descrescător**).

Substantivele antonime prezintă o mare diversitate tematică și formală. În comparație cu adjectivele, ponderea antonimelor primare la substantive (adică cele cu rădăcini diferite) este mai mică (**pace-război, curaj-frică**).

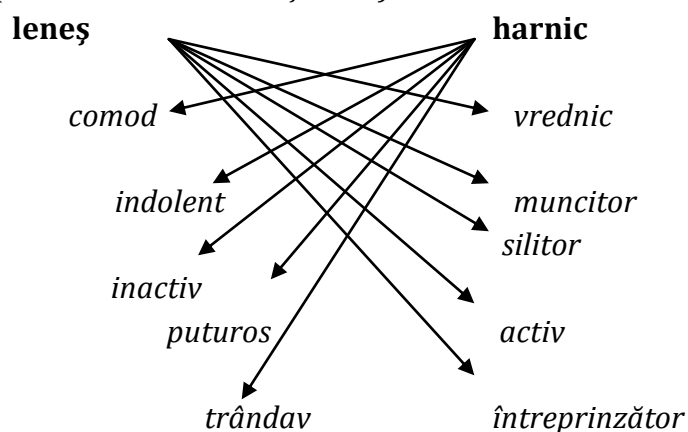
Pe locul al treilea din punctul de vedere al frecvenței fenomenului discutat este clasa verbelor. Dar și la această parte de vorbire numărul antonimelor primare, adică cele cu rădăcini diferite, ca **a slăbi-a se îngrășa, a câștiga-a pierde, a pleca-a veni** (pe care unii cercetători le consideră singurele antonime autentice), este mai mic decât cel al termenilor obținuți prin prefixare (**a înclua-a desclua, a împodobi-a despodobi**).

5. Structuri antonimice. Caracteristici

Un aspect cu importante implicații atât de ordin teoretic (în definiție, dar și în stabilirea specificului structurilor antonimice la nivelul limbii), cât și de ordin practic (actualizarea antonimiei în vorbire) este numărul termenilor ce pot fi antrenați într-o asemenea relație.

Cea mai simplă situație este cea reprezentată de cupluri ca **abstract-concret, par-impair, compatibil-incompatibil**, adică cele în care fiecare membru al perechii neagă sensul antonimului său. Lucrurile se complică puțin dacă unul sau chiar fiecare dintre cele două antonime are, la rândul său, sinonime (mai mult sau mai puțin perfecte), ca în cazul lui **vinovat-nevinovat, inocent** sau **adevăr-neadevăr, minciună**. Dar situația este complicată numai în aparență, pentru că, de fapt, relația dintre antonime, oricum ar fi cuplate, se reduce la formula $A \sim non-A$.

Pentru ilustrare am luat un exemplu în care numărul termenilor angajați într-o asemenea relație este mai mare, de pildă perechea **leneș-harnic**. Fiecare dintre cele două cuvinte își are sinonimele sale, dar oricare dintre sinonimele lui **leneș** se opune lui **harnic** și oricare dintre sinonimele acestuia se opune lui **leneș** după următoarea schemă (completată numai pentru capul seriei pentru a se vedea mai clar, dar și de la celelalte antonime se pot trasa linii în același mod):

gras _____x_____ **slab**

În cel de al doilea exemplu, opoziția antonimică nu se stabilește în mod obișnuit între **gras** și **subțire** sau între **obez** și **slab**, deși și acestea pot fi plasate pe axa reprezentată de dimensiunea semantică comună.

Antonimia are următoarele caracteristici:

1. este *binară* (privește două cuvinte sau două serii de cuvinte); dacă admitem că ne plasăm în planul vorbirii, atunci binarismul poate fi înțeles ca o selecție din două clase opuse;

2. este *simetrică* (simetria presupune dispunerea egală și simetrică pe axa reprezentată de dimensiunea semantică comună).

Altfel spus, *prin binarism și simetrie se înțelege că antonimele trebuie să se caracterizeze prin absolut aceleași trăsături de conținut, inclusiv cele de categorizare gramaticală, cu excepția semelor incompatibile contrare.*

Aceasta nu înseamnă că simetria nu poate fi încălcată și că într-un enunț nu putem opune pe **deștept** lui **idiot**, de exemplu. Relația este posibilă și, în uz, încălcările pot merge chiar mai departe.

Se mai impune să semnalăm rolul foarte important pe care îl are uzul. El consacră anumite perechi antonimice, cu o poziție foarte solidă în limbă, termenii se evocă reciproc independent de context. Pe de altă parte, două cuvinte care îndeplinesc perfect condițiile amintite mai sus nu sunt, în mod obișnuit asociate într-o pereche antonimică, dacă aceasta nu este impusă de uz, de exemplu, **obez-slăbănog**, **geros-torid**.

6. Tipuri de antonime

Punctele de vedere în ce privește clasificarea antonimelor sunt divergente, întrucât criteriile pe care le au în vedere diferiți autori sunt și ele diferite. Ele pot privi structura morfologică a termenilor opuși, în funcție de care se disting: antonime cu radicali diferiți, ca **bun-rău**, **bolnav-sănătos**, și antonime cu același radical, ca **vinovat-nevinovat**, **fericire-nefericire**. Există și autori care exclud antonimele prefixale din sfera antonimiei lexicale, considerând că incompatibilitatea acestora se exprimă numai prin intermediul prefixelor.

Un alt criteriu avut în vedere este cel lexico-gramatical, în funcție de care antonimele limbii române pot fi: adjective (*mare-mic*, *frumos-urât*, *sărac-bogat*), substantive (*iubire-ură*, *lumină-întuneric*), adverbe (*sus-jos*, *afară-înăuntru*) și verbe (*a închide-a deschide*, *a încuia-a descuia*). Ca aplicabilitate practică, acest criteriu servește la a atrage atenția asupra faptului că termenii asociați într-o pereche trebuie să facă parte din aceeași clasă morfologică. Este, prin urmare, greșită asocierea lui *tânăr* cu *bătrânețe*.

Criteriul tematic privește domeniile realității obiective la care se referă termenii opozabili și aplicarea lui are drept consecință distingerea unor grupuri lexico-semantică ca: însușiri fizice și psihice, activități etico-estetice, emoții și sentimente, trăsături de caracter și comportament etc.

Trebuie să remarcăm însă faptul că aceste criterii – inclusiv tipurile care rezultă din aplicarea lor –, deși sunt interesante ca taxonomie, sunt mai mult formale și nu surprind esența fenomenului pe care îl discutăm.

Aplicând criteriul semantic, R. Sîrbu⁹ propune următoarea distincție între antonime:

- antonime graduale - cele care reprezintă diferite grade de manifestare ale uneia și aceleiași însușiri (**cald-rece, ieftin-scurt, aproape-departe**);
- opoziții negraduale - (**căsătorit-celibatar, mort-viu, moral-imoral**);
- opoziții direcționale („vectoriale”) - care vizează acțiuni, însușiri etc., orientate în direcții diametral opuse și care au referenți diferiți (**a intra-a ieși, a importa-a exporta, a veni-a pleca**);
- opoziții de tip conversiv - în care este vizat unul și același referent din punctele de vedere ale unor participanți la o acțiune, situați pe poziții diametral opuse.

Dintre tipurile descrise mai sus, se remarcă antonimele graduale, care reprezintă tipul cel mai răspândit și se întâlnesc în cele mai diferite zone ale vocabularului.

Alți autori clasifică antonimele după modelul sinonimelor în *antonime absolute* și *antonime parțiale*. Dacă termenii sunt în raport de excluziune, avem a face cu *antonimie absolută* (**mort-viu, prezent-absent** – după modelul: dacă cineva nu este *mort*, el nu poate fi decât *viu* etc.). Uneori, în opoziție nu intră decât o parte a semnificației cuvântului. În acest caz, avem a face cu antonime parțiale.

Ținând seama de condițiile de antonimie pe care le-am discutat mai sus, putem propune (ca și în cazul sinonimiei) două tipuri de antonime care nu au în vedere semantica termenilor care intră în opoziție, ci îndeplinirea sau nu a condițiilor care fac din antonimie un fenomen foarte rigid: *antonimie în sens restrâns* (pentru perechile care respectă condițiile binarismului și ale simetriei: **înalt-scund, bun-rău**) și *antonimie în sens larg* (pentru cele în care condiția simetriei este încălcată: **călduț-rece, slab-plinuț**).

BIBLIOGRAPHY:

- AVRAM, Mioara, *Gramatica pentru toți*, București, 1986.
- BULGĂR, Gheorghe, *Sinteze de Limba română*, coordonator Theodor Hristea, Editura Albatros, București, 1984.
- CHIOSA, Clara Georgeta, *Bazele lingvistice pentru teoria și practica predării limbii române*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1971.
- COTEANU, Ion, BIDU-VRĂNCEANU, Angela, *Limba română contemporană*, vol. II, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1975.
- LOMBARD, Alf., Eseul *Les destinées du Latin à l'Est*, 1967, tradus și tipărit de Gh. Bulgăr în *Tribuna României*, nr. 5 / 1973.
- POPESCU, Florin, *Limba română, Manual pentru clasele a IX-a și a X-a*, Editura Didactică și Pedagogică, R.A. – București, 1994.
- ROSETTI, Alexandru, *Istoria limbii române*, Editura pentru Literatură, București, 1968.
- ȚIBRIAN, Constantin, *Structura vocabularului limbii române în trecut și în prezent*, Editura Universității din Pitești, 2004.

⁹ Angela Bidu-Vrânceanu și Narcisa Forăscu, Op. cit., p. 144.